

Cyngor Tref a Chymuned

Rhestr o ddyletswyddau a phwerau cyfreithiol

Mae'r rhestr isod yn rhestr ddangosol o ddyletswyddau a phwerau i'ch helpu i werthfawrogi'r amrywiaeth eang o swyddogaethau y mae Deddfau Senedd y DU a Mesurau neu Ddeddfau Senedd Cymru yn eu cwmpasu, yn gryno. Mae'n ganllaw cyfeirio defnyddiol pan fydd arnoch angen gwybod a all y cyngor cymuned weithredu. Ond cofiwch na all yr un rhestr gynnwys popeth.

Cofiwch fod dyletswydd yn weithred y mae'n rhaid ei chyflawni yn ôl y gyfraith tra bod pŵer yn weithred y gall y cyngor ddewis ei chyflawni

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Adeiladau cyhoeddus a neuaddau pentref	Pŵer i ddarparu adeiladau ar gyfer cyfarfodydd a chynulliadau cyhoeddus	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adran 133
Adroddiad blynyddol	Dyletswydd i gyhoeddi adroddiad blynyddol am flaenoriaethau, gweithgareddau a chyflawniadau'r cyngor	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, adran 52
Adloniant a'r celfyddydau	Pŵer i ddarparu adloniant a chefnogaeth i'r celfyddydau, gan gynnwys gwyliau a dathliadau	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adran 145
Atal troseddau	Pwerau i wario arian ar fesurau atal troseddau amrywiol Dyletswydd i arfer swyddogaethau gan ystyried yr effaith ar droseddu ac anhrefn	Deddf Llywodraeth Leol a Threthu 1997, a.31 Deddf Trosedd ac Anhrefn 1998, adran 17
Benthyca	Yn amodol ar gydsyniad Gweinidogion Cymru, pŵer i gael benthyg arian at ddibenion cyfalaf	Deddf Llywodraeth Leol 2003, Atodlen 1 para 2
Buddsoddiadau	Pŵer i gymryd rhan mewn cynlluniau buddsoddi ar y cyd	Deddf Buddsoddiadau Ymddiriedolwyr 1961, adran 11
Canolfannau Cyngor ar Bopeth	Pŵer i gefnogi canolfannau Cyngor ar Bopeth	Deddf Llywodraeth Leol 1972,
Canolfannau cymunedol	Pŵer i gaffael neu ddarparu a rhoi offer i adeiladau cymunedol Pŵer i ddarparu adeiladau at ddefnydd clybiau neu gymdeithasau sydd ag amcanion athletaidd, cymdeithasol neu hamdden	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adran 133 Deddf Llywodraeth Leol (Darpariaethau Amrywiol) 1976, adran 19
Clociau	Pŵer i ddarparu clociau cyhoeddus	Deddf Cyngorau Plwyf 1957, adran 2
Cod ymddygiad	Dyletswydd i fabwysiadu cod ymddygiad Dyletswydd ar gynghorwyr i gydymffurfio â'r cod ymddygiad	Deddf Llywodraeth Leol 2000, a.51 Deddf Llywodraeth Leol 2000, a.52

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Cofgolofnau rhyfel	Pŵer i gynnal a chadw, atgyweirio, diogelu a newid cofgolofnau rhyfel	Deddf Cofgolofnau Rhyfel (Pwerau Awdurdodau Lleol) 1923, adran 1; fel y'i hestynnwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol 1948, adran 133
Cofnodion	Dyletswydd i lunio cofnodion cyfarfodydd cymunedol	Paragraff 35, Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972
Corffdai ac ystafelloedd post mortem	Pwerau i ddarparu corffdai ac ystafelloedd post mortem	Deddf Iechyd y Cyhoedd 1936, adran 198
Cyfarfod blynyddol y cyngor	Dyletswydd i'w gynnal	Deddf Llywodraeth Leol 1972, Atodlen 12, paragraff 23
Cyfarfodydd	<p>Dyletswydd i gynnal cyfarfod blynyddol</p> <p>Dyletswydd i gynnal cyfarfod cyn pen 14 diwrnod i etholiad cyngor cymuned</p> <p>Pŵer i gynnal cyfarfod arbennig</p> <p>Cworwm ar gyfer cyfarfodydd</p> <p>Dyletswydd i gyhoeddi'n electroing hysbysiad am amser a lleoliad cyfarfod gan gynnwys sut i gael mynediad at y cyfarfod yn rhithiol, os yw hynny'n briodol.</p>	<p>Paragraff 23(1), Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972</p> <p>Paragraff 23(2), Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972</p> <p>Paragraff 25, Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972 Paragraff 28, Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972</p> <p>Paragraff 26(2)(a), Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972 fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, a.49 a Rhan 1 o Atodlen 4</p>
Cyfarfodydd cymunedol	Pŵer i'w galw a dyletswydd i roi rhybudd	Deddf Llywodraeth Leol 1972, Atodlen 12, paragraffau 30, 30D a 30E
Cyfethol aelodau	<p>Pwerau i gyfethol personau i lenwi swyddi gweigion</p> <p>Dyletswydd i hysbysebu seddi cyfetholedig gwag</p>	<p>Deddf Cynrychiolaeth y Bobl 1985, adran 21</p> <p>Rheolau Etholiadau Lleol (Plwyfi a Chymunedau) (Cymru a Lloegr) 2006, Rheoliad 5(5)</p> <p>Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, adran 116</p>
Cyfleusterau cyhoeddus	Pŵer i ddarparu cyfleusterau cyhoeddus	Deddf Iechyd y Cyhoedd (Cymru) 2017 a.116
Cyfleusterau cynadledda ac arddangosfeydd	Pŵer i ddarparu cyfleusterau	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.144

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Cyfranogiad y cyhoedd mewn cyfarfodydd	Dyletswydd i roi cyfle i aelodau'r cyhoedd gyflwyno sylwadau am unrhyw fusnes sydd i'w drafod yn y cyfarfod	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 48
Cyhoeddi	Dyletswydd i gyhoeddi'n electronig ddogfennau sy'n ymwneud â busnes y cyfarfod (i'r graddau bod hynny'n rhesymol ymarferol) Dyletswydd i gael cynllun cyhoeddi	Paragraff 26(2)(aa), (b), Atodlen 12, Deddf Llywodraeth Leol 1972 Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000
Cylchlythyrau	Pŵer i ddarparu gwybodaeth yn ymwneud â materion sy'n effeithio ar lywodraeth leol	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a. 142
Cyllid	Dyletswydd i wneud trefniadau i weinyddu materion ariannol y cyngor yn briodol ac i sicrhau bod un o'i swyddogion yn gyfrifol am weinyddu'r materion hynny Dyletswydd i gyfrifo cyllideb Pŵer i gyflwyno praesept i awdurdod bilio Dyletswydd i gadw cyfrifon at ddibenion archwiliad Pŵer i wneud cyfraniadau ariannol etc at ddibenion prosiectau AGB	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.151 Deddf Cyllid Llywodraeth Leol 1992, a.50 Deddf Cyllid Llywodraeth Leol 1992, a.41 Rheoliadau Cyfrifon ac Archwiliadau (Cymru) 2014 Deddf Llywodraeth Leol 2003, adrannau 43 a 58
Cynllunio Gwlad a Thref	Hawl i ofyn i'r awdurdod cynllunio lleol am hysbysiad o geisiadau cynllunio	Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, Atodlen 1A, paragraff 2
Cynrychiolwyr ieuencid	Pŵer i benodi cynrychiolwyr ieuencid	Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, a.118-119
Draenio	Pŵer i ddelio â phyllau a ffosydd	Deddf Iechyd y Cyhoedd 1936, a.260
Eiddo a dogfennau	Pwerau i gyfarwyddo o ran eu cadw	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.226
Elusennau	Pwerau o ran elusennau lleol	Deddf Elusennau 2011, Rhan 15
Goleuadau Nadolig	Pŵer i annog ymwelwyr	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.144

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Gorchmynion diogelu manau cyhoeddus	Hawl i gael hysbysiad ynghylch cynnig i wneud gorchymyn	Deddf Ymddygiad Gwrthgymdeithasol, Troseddu a Phlisma 2014, a.72
Gwefan	Dyletswydd i sicrhau bod gwybodaeth benodedig ar gael ar ffurf electronig	Deddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013, a.55
Hamdden	Pŵer i ddarparu ystod eang o gyfleusterau hamdden	Deddf Llywodraeth Leol (Darpariaethau Amrywiol) 1976, a.19
Hyfforddiant	Dyletswydd i gyhoeddi cynllun hyfforddi sy'n nodi anghenion hyfforddi cynghorwyr a staff y cyngor	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 67.
Is-ddeddfau	Pŵer i wneud is-ddeddfau ar gyfer: Corffdai ac ystafelloedd post mortem Parciau difyrrwch Mannau parcio Mannau agored a mynwentydd	Deddf Iechyd y Cyhoedd 1936, a.198 Deddf Iechyd y Cyhoedd 1875, a.164 Deddf Rheoli Traffig y Ffyrdd 1984, a.57 (7) Deddf Mannau Agored 1906, a.15
Loterïau	Pwerau i ddal trwydded gweithredu loteri	Deddf Gamblo 2005, a.98
Lleoliad cyfarfodydd	Y pŵer i gynnull cyfarfodydd mewn unrhyw fan a gyfarwyddir gan y cyngor, boed hynny y tu mewn neu'r tu allan i ardal y cyngor	Paragraff 26 o Atodlen 12 i Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 fel y'i mewnosodwyd gan Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, paragraff 20 o Atodlen 4
Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol	Dyletswydd i gymryd pob cam rhesymol tuag at gyflawni amcanion lleol yn y cynllun llesiant lleol (ac i gyflwyno adroddiad blynyddol) os oedd gwariant neu incwm gros y cyngor o leiaf £200k ym mhob un o'r tair blynedd cyn cyhoeddi'r cynllun llesiant lleol	Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, a.40
Llochesi bysiau	Pŵer i ddarparu a chynnal a chadw llochesi	Deddf Llywodraeth Leol (Amrywiol) 1953, a.4
Mannau agored	Pŵer i gaffael tir a dyletswydd i'w gynnal a chadw	Deddf Mannau Agored 1906, a.9 a 10

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Mynwentydd ac amlosgfeydd	Pŵer, fel awdurdod claddu, i gaffael a darparu dyletswydd i gynnal a chadw Pŵer i gytuno i gynnal a chadw henebion a chofebion Pŵer i gyfrannu tuag at gostau mynwentydd	Deddf Mannau Agored 1906, a.9 a 10 Deddf Cynghorau Plwyf ac Awdurdodau Claddu (Amrywiol) 1970, a.1 Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.214
Mynwentydd ar gau	Pwerau i'w cynnal a'u cadw	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.215
Mynychu cyfarfodydd gan bobl nad ydynt yn yr un lle	Dyletswydd i sicrhau y gellir cynnal cyfarfodydd yn rhithwir neu'n rhannol rithwir	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 47
Newid hinsawdd	Pŵer i hyrwyddo mesurau arbed ynni lleol	Deddf Newid Hinsawdd ac Ynni Cynaliadwy 2006, a.20
Nodiadau cyfarfodydd	Dyletswydd i gyhoeddi nodiadau cyfarfod y electoring o fewn 7 diwrnod gwaith i'r cyfarfod	Paragraff 26ZA o Atodlen 12 i Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 fel y'i mewnosodwyd gan Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, paragraff 12 o Atodlen 4.
Parciau, parciau difyrwrch	Pŵer i gaffael tir neu i ddarparu meysydd hamdden, llwybrau cerdded, parciau difyrwrch a mannau agored, a phŵer i'w rheoli	Deddf Iechyd y Cyhoedd 1875, a.164 (Deddf Llywodraeth Leol 1972, Atodlen 14, para 27) Deddf Diwygio Deddfau Iechyd y Cyhoedd 1890, a.44 Deddf Mannau Agored 1906, a.9 a 10
Parciau Cenedlaethol	Dyletswydd i fod yn ystyriol o'r dibenion y mae Parciau Cenedlaethol wedi'u dynodi ar eu cyfer	Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949, a.11A
Pleidleisiau cymunedol	Pŵer i drefnu pleidlais llywodraethu cymunedol (ni chaniateir unrhyw bleidleisiau eraill)	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 162 ac Atodlen 13
Priffyrdd	Pŵer i wneud cytundeb ynghylch neilltuo Pŵer i atgyweirio a chynnal a chadw llwybrau troed a llwybrau ceffylau Pŵer i blannu coed ac ati ac i gynnal a chadw ymylon ffyrdd Pŵer i gwyno wrth yr awdurdod priffyrdd o ran diogelu hawliau tramwy a thir diffaith wrth ymyl y ffordd Pŵer i godi polion fflagiau ac ati ar briffyrdd	Deddf Priffyrdd 1980, a.30 Deddf Priffyrdd 1980, a.43, 50 Deddf Priffyrdd 1980, a.96 Deddf Priffyrdd 1980, a.130(6) Deddf Priffyrdd 1980, a.144 Deddf Priffyrdd 1980, a.274A Deddf Cynghorau Plwyf 1957, a.1

	Pŵer i gyfrannu at gynlluniau gostegu traffig	
	Pŵer i ddarparu seddau a llochesi wrth ymyl y ffordd Pŵer i oleuo ffyrdd a manau Cyhoeddus Pŵer i ddarparu lleoedd parcio Pŵer i ddarparu arwyddion traffig a hysbysiadau eraill	Deddf Cynghorau Plwyf 1957, a.3 Deddf Rheoleiddio Traffig Ffyrdd 1984, a.57 Deddf Rheoleiddio Traffig Ffyrdd 1984, a.72
Pŵer cyffredinol (a137)	Pŵer i fynd i wariant at ddibenion penodol nad ydynt wedi'u hawdurdodi fel arall. (ac eithrio ar gyfer cyngor sydd wedi penderfynu dod yn gyngor cymuned cymwys o dan adran 30 o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (gweler Pŵer Cymhwysedd Cyffredinol isod)	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a. 137
Pŵer cymhwysedd cyffredinol	Pŵer i wneud unrhyw beth y gall unigolion yn gyffredinol ei wneud (ar gyfer cynghorau cymwys yn unig). Pŵer i gyfyngu ar bwr awdurdodau lleol i fynd i wariant at ddibenion penodol nad ydynt wedi'u hawdurdodi fel arall i gynghorau nad ydynt yn gynghorau cymuned. Cymwys	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 24. Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 37 a Rhan 2 o Atodlen 3.
Rhandiroedd	Pwerau i ddarparu rhandiroedd Dyletswydd i ddarparu gerddi rhandiroedd os na fodlonir y galw	Deddf Tyddynnod a Rhandiroedd 1908, a.23
Rheolau sefydlog	Pŵer i wneud rheolau sefydlog Pŵer i gael rheol sefydlog mewn perthynas â chontractau ar gyfer cyflenwi nwyddau a deunyddiau neu ar gyfer cynnal Gwaith	Deddf Llywodraeth Leol 1972, Atodlen 12, paragraff 42 Deddf Llywodraeth Leol 1972, a. 135(2)
Rheoli morol	Pŵer i gael cyngor gan y Sefydliad Rheoli Morol Pŵer, drwy gytundeb, i dderbyn swyddogaethau a ddirprwyir	Deddf y Môr a Mynediad i'r Arfordir 2009, adran 25

Gweithgaredd	Pwerau a Dyletswyddau	Darpariaethau Statudol
Rhoddion	Pŵer i dderbyn rhoddion	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.139
Sbwriel	Pŵer i ddarparu cynwysyddion mewn mannau cyhoeddus	Deddf Sbwriel 1983, adrannau 5 a 6
Staff	Pŵer i benodi staff	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adran 112
Statws	Pŵer i'r cyngor cymuned benderfynu y caiff y gymuned statws tref	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adran 245B
Swyddogion a gweithwyr y cyngor yn sefyll mewn etholiad	Yr hawl i sefyll etholiad i'r cyngor sy'n eu cyflogi	Deddf Llywodraeth Leol 1972, adrannau 80A, 80B ac 80C fel y'u mewnosodwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 20
Tir	Pŵer i gaffael drwy gytundeb, i ddsbarthu a gwaredu tir Pŵer i dderbyn tir yn rhodd	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.124, 126, 127 Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.139
Tiroedd comin a meysydd pentref	Pŵer i ddiogelu tir comin a meysydd pentref pan nad yw'r perchennog wedi cofrestru	Deddf Tiroedd Comin 2006, a.45
Swyddogion a gweithwyr y cyngor yn sefyll mewn etholiad	Yr hawl i sefyll etholiad i'r cyngor sy'n eu cyflogi	Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Adran 20
Trafnidiaeth	Pŵer i sefydlu cynlluniau rhannu ceir Pŵer i wneud trefniadau ar gyfer costau tacsï rhatach Pŵer i ymchwilio i'r ddarpariaeth gwasanaethau trafndiaeth gyhoeddus ac i gyhoeddi gwybodaeth am wasanaethau o'r fath Pŵer i wneud grantiau ar gyfer gwasanaethau bysiau	Deddf Llywodraeth Leol a Threthu 1997, a.26 Deddf Llywodraeth Leol a Threthu 1997, a.28 Deddf Llywodraeth Leol a Threthu 1997, a.29 Deddf Trafnidiaeth 1985, a.106A
Twristiaeth	Pŵer i gyfrannu at sefydliadau penodol sy'n annog twristiaeth	Deddf Llywodraeth Leol 1972, a.144(2)
Y Gymraeg	Dyletswydd i gydymffurfio â safonau'r Gymraeg	Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, a.25
Yr amgylchedd (ei ddiogelu)	Dyletswydd i hyrwyddo a gwella bioamrywiaeth	Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016, Adran 6